

İDEOLOJİK OKUMALARDAN BİLİMSEL ZEMİNE: SİMAVNA KADISIOĞLU ŞEYH BEDREDDİN İSYÂNI

Yrd.Doç.Dr. Ali KOZAN
Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Osmanlı tarihinde yer alan şahsiyetler içerisinde fikirleri ve eylemleri ile öne çıkan önemli sîmalardan biri de Şeyh Bedreddin'dir. Osmanlı Devleti'nin teşekkül devresinde ve bununla birlikte Fetret Devri'nin yarattığı kaotik ortamda adından söz ettiren bu kimlik, günümüze değin birçok çalışmaya konu olmuş ve bu yönüyle hâlâ tazeliğini koruyan bir olgu olarak kendini göstermiştir. Adı, bir isyân hareketiyle anılmış ve Osmanlı otoritesine karşı bir hareketin içerisinde yer almıştır. Ancak adıyla anılan isyân hareketi, Osmanlı siyasi tarihinin tartışılan konularından biri olma özelliğinin dışında, daha çok ideolojik tarih alanına malzeme haline getirilmiştir. Bu bağlamda çalışmamız, farklı dönemlerde üzerine değişik yorumlar yapılan bu isyânın, tarih içerisindeki gerçek konumunun sağlıklı bir şekilde ortaya konulması amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Bedreddin, Şeyh Bedreddin İsyânı, İdeolojik Okuma.

ABSTRACT

From Ideological Reading to Scientific Level: Sheikh Bedreddin b. Qadi Simawna Rebellion

Sheikh Bedreddin was one of the well known persons who came into prominence took place in Ottoman history. This character, mentioned his name in the organization period of Ottoman Empire and in addition to this the chaotic atmosphere caused by the interregnum period, has been the matter of many subjects up to now and so he still distinguishes himself with his popularity as a character. His name was mentioned in a rebellion and he took place in an action against Ottoman authority. The rebellion movement that is only mentioned with its name, being one that is out off the argued subject of Otoman political history mostly it has been come into the material in the field of ideological history. In this regards, our study aims to show the real position of this revolt in history in a reliable way which was speclated in different periods.

Key Words: Sheikh Bedreddin, Sheikh Bedreddin Revolt, İdeological Reading.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi şahsiyetlerinden biri olan Şeyh Bedreddin(760/1359-823/1420), aslında farklı alanlarda yazmış olduğu eserleri¹ ile Osmanlı düşünce hayatında önemli bir yeri olmakla birlikte dâhil olduğu

¹ Şeyh Bedreddin'in kütüphanelerimizde mevcut olan eserleri şunlardır: 1. Fıkıh Alanında: *Letâifu'l-*
→→

isyân hareketi sebebiyle daha çok Osmanlı siyasi tarihi konuları arasında ele alınan bir olgu olarak ön plana çıkmaktadır. Şeyh Bedreddin isyanının tarihî bir hâdise olmasının yanında asıl önemi, konunun Türkiye’de farklı çevrelerce değişik diyalektik kalıplar içerisinde istismar konusu haline getirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle Şeyh Bedreddin ve adıyla anılan isyân hareketi, Osmanlı siyasi tarihinin tartışılan konularından biri olmakla birlikte tarihi bir “bilgi alanı”ndan ziyade “inanç alanı” olarak gören anlayışlar doğrultusunda ideolojik tarih alanına da malzeme haline getirilmiştir.

Konuyu bilimsel tarihin sınırları dışına çıkaran ve adeta ideolojik tarihin malzemesi haline getiren şey ise Şeyh Bedreddin’e ait olduğu ve isyân hareketinin de altyapısını oluşturduğu iddia edilen fikirlerdir. Bu noktada tarihin amaçsal kullanımına alet edilen konulardan biri haline getirilen Şeyh Bedreddin ve adıyla anılan isyân hareketinin, bu tür okumaların etkisinden kurtararak, bilimsel tarih okumalarına konu haline getirilmesi gerektiği gerçeği ön plana çıkmaktadır.

Bu makale de, üzerinde bir nevi bilgi kirliliğinin hâkim olduğu bu olayı, geçmişin bize sunduğu tarihi malzemeye ve bu malzemenin sıhhat ve güvenilirliğine bağlı kalmaya çalışarak ve söz konusu ideolojik okumaların da yanlışlığını ortaya koyarak bilimsel zeminde ele alma çabasından ibaret olacaktır.

Hayatı

Tam adı, Şeyh Bedreddin Mahmûd bin İsrâil bin Abdü’l-‘Azîz² olan Şeyh Bedreddin Osmanlı Tarihi kaynaklarında “Simavna Kadıoğlu” meşhûr ismiyle yer alır.³ 760/1359 yılında Edirne civarında eski bir kaza merkezi olan Simavna’da doğmuştur.⁴ Babası İsrâil, Edirne’nin fethinden birkaç yıl önce Me-

→ →
İşârât, Süleymaniye Ktp. Yeni Câmî, nr. 540; Câmîu’l-Fusûleyn, Damat İbrahim Paşa, eski kayıt nr.507; Teshîl Şerh-u Letâifu’l-İşârât, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, no 837; Câmîu’l-Fetâvâ, Süleymaniye Ktp. Hekimoğlu nr. 400. 2. Tasavvuf Alanında: Kitâbu’l-Vâridât fi’z-zât ve’l-esmâi ve’s-sifât, Nuru Osmaniye nr. 4900/5; Haşiyetü Matla’i Husûsi’l-Kilem fî Meânî Fusûsi’l-Hikem, Süleymaniye Ktp. Halis Efendi Ktp. nr. 2985; 3. Tefsir Alanında: Tefsîr-u Âyeti’l Kürsî, Köprülü Ktp. Ahmed Paşa nr. II/329’da 33. risale.

² Gelibolulu Mustafa Âlî, Kitâbü’t-Târih-i Künhü’l Ahbâr, Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr 920, v 50b; Taşköprülüzâde, eş-Şakâiku’n-Nu’maniyye(Mecdî Tercümesi), Dersaadet Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, c. I, s.71; Taşköprülüzâde, Mevzû’âtü’l-UIûm, terc. Kemâleddin Mahmud Efendi, İkdâm Matbaası, İstanbul 1313, c. I, s. 748; el-Leknevî, el-Fevâidü’l-Behiyye fî Terâcimi’l-Hanefiyye, Kahire 1324, s. 127; Hayreddin ez-Ziriklî, el-A’lâm: Kâmûs-ı Terâcîm, 1969, c. VIII, s.40.

³ Âlî, Künhü’l-Ahbâr, v 50b; Aşıkpaşazâde, Tevârih-i Âli Osman, haz. N. Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 153; Lütî Paşa, Tevârih-i Âli Osman, musahhah. Hafız Ali, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341, s. 72; Hoca Sâdeddîn, Tâcü’t-Tevârih, Tabhâne-i Âmire, İstanbul 1279, c. I, s.296; Taşköprülüzâde, Şakâik, c. I, s. 71; Taşköprülüzâde, Mevzû’ât, c. I, s.748; Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihannümâ, yay. Faik Reşit Unat-M. Altan Köymen, TTK, c. I, Ankara 1987, s. 543; Anonim Tevârih-i Âli Osman, Giese neşri, haz. Nihat Azamat, MÜEFY, İstanbul 1992, s. 57; Edirneli Oruç Beğ, Oruç Beğ Tarihi, haz. N. Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser-5, baskı yeri yok, s. 74; Münecimbaşı Ahmed Efendi, Sahâifu’l-Ahbâr, terc. Nedim Efendi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1285, c. III, s. 333; Şemseddin Sami, Kâmusu’l-A’lâm, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, c. II, s. 1254.

⁴ Torunu Hafız Halil, Menâkıbnâme’de dedesinin doğum tarihini H.760/M.1359 olarak verir. Bkz. Halil b. İsmail bin Şeyh Bedreddin Mahmud, Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin bin Kâdî İsrâil, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, nr K 157, v 6b; Kissling de büyük ölçüde Menâkıbnâme’ye dayanarak bu tarihi buna yakın bir tarih olan 3 Aralık 1358 olarak ifade eder. Bkz. H.J. Kissling, “Badr al-Din b. Kâdî Samawna”, EOI, Leiden 1960, c. I, s. 869.

riç Nehri'nin batısında bulunan Dimetoka'nın ele geçirilmesiyle birlikte buraya bağlı Simavna Kalesi'ni fethetmiştir. Sonra da buraya komutan ve kadı olarak tayin edilmiştir.⁵ Annesi, babası tarafından ele geçirilen Simavna Kalesi'nin Bizanslı komutanının kızı olup, daha sonra Müslüman olmuştur. Babası İsrail de, Müslüman olup Melek adını alan bu kızla evlenmiştir.⁶

İlk tahsilini(Kur'an-ı Kerîm okumayı, temel dînî ve hukûkî bilgileri) aile içinde baba ve annesinden alan Şeyh Bedreddin, Edirne'de aldığı bu temel eğitimi daha sonra sırasıyla Bursa, Konya, Kudüs, Kahire, Tebriz ve Kazvin'de devam ettirmiştir. Özellikle Kahire'deki tahsil hayatı sürecinde, hocası Hüseyin Ahlâtî⁷'nin de etkisiyle tasavvufa yönelmiştir. Üzerinde pek çok tartışmalar yapılan *Vâridât*⁸ adlı tasavvuf risâlesinde geçen düşüncelerinin de büyük ölçüde bu bölgedeki eğitim hayatının bir yansıması olduğu görülmektedir.

Fetret Devri (1402-1413) adı verilen dönemde Musa Çelebi'nin, yaklaşık 3 yıl süresince, dönemin ilmiye sınıfının resmî en yüksek makamı olan kazaskerlik görevini yürütmüş, yine bu dönemde İslâm hukûku alanındaki hâkimiyetini ve bilgisinin üstünlüğünü gösteren *Câmiu'l- Fusûleyn* adlı eserini kaleme alarak Musa Çelebi'ye sunmuştur(814/1412). Bununla beraber Şeyh'in kazaskerliği fazla sürmemiş, Musa Çelebi'nin 815/1413 yılında Çelebi Mehmed'e yenilip öldürülmesi, ardından da Çelebi Mehmed'in Osmanlı tahtına geçmesiyle son bulmuştur. Bunun akabinde Musa Çelebi'nin hizmetinde bulunan diğer devlet adamları ile birlikte tutuklanmış, ancak bilimsel şahsiyetine duyulan saygı ve devlet merkezinden uzaklaştırmak gâyesiyle ayda bin akçe tahsîsâtla iki oğlu

⁵ Halil b. İsmail, *Menâkıbnâme*, v 6a-6b; Ayrıca bkz. İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nâsiha*, Takiyüddin İbn Abdilkadir et-Temimî Efendi'nin Tabakât-ı Hanefiyye'si içinde, Veliyüddin Efendi Ktp. nr 1609, v 284b; Halil bin İsmail, *Menâkıbnâme*, v 284a-284b; Âlî, *Kühû'l-Ahbâr*, v 50b; Hoca Sâdeddîn, *Tâcü't-Tevârîh*, s. 296; Taşköprülüzâde, *Mevzuât*, c. I, s. 748; Taşköprülüzâde, *Şakâik*, c. I, s. 71; Lütfi Paşa, *Tevârîh-i Âli-Osman*, s. 72.

⁶ Halil b. İsmail, *Menâkıbnâme*, v 6b; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1994, c. I, s. 361; Kissling, "*Badr al-Din b. Kâdî Samawna*", s. 869.

⁷ Hüseyin Ahlâtî: Doğum tarihi, ölüm tarihi ve eserleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Hüseyin Hılâtî el-Lâziverdî, memleketi olan Ahlat'dan Şam'a oradan da Kahire'ye gelip Sultan Berkuk'un saygısı ve hürmetine mazhar olmuş ve Berkuk tarafından kendisine tahsis edilen ev ve maaşı kabul etmemiştir. Zâhir ve bâtın ilimlerde çağının ulemâsının önde gelenlerindedir. Halka büyük yardımlarda bulunurdu. İbn Hacer, kendisinden insanda hayretler uyandıracak çok ilginç şeyler rivayet edildiğini, uzun süre Kahire'de kalmasına rağmen kimsenin durumunu kavrayamadığını belirtir. Geçimini nereden temin ettiği bilinmemekle birlikte, lajurd(lacivert) taşını çözümlenmeyi becerdiği ve kimya bildiği söylenmektedir. Bazıları da onun yanında harika bir cevher olduğunu belirtirler. Bazı insanlar onun vefî olduğuna inanırlardı. Tıp alanında gösterdiği maharetten dolayı kendisinin tıpta otorite olduğunu söylerler. Yanına emirler, ileri gelen kimseler ve bunun dışındakiler sırayla girer, kimisi hastalığına devâ, kimi de dua telep ederdi. İbn Hacer el-Askalânî, ed-Dürerü'l-Kâmine, Dârü'l Kütübi'l Hadisiyye, 1966, c. II, s. 160; Ahlâtî hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer el-Askalânî, İnbâü'l-Gumr bi-Ebnâi'l-Umr, Dârü'l Kütübi'l İlimiyye, Beyrut 1986, c. III, s. 336-337; Abdülhay b. El-İmâdî, Şezerâtü'z-Zeheb, Merkezü'l-Mevsûati'l Âlimiyye, tarih yok, c. VI, s. 356-357.

⁸ Vâridât: Şeyh Bedreddin'in muhtemelen İznik'te göz hapsinde iken veya daha güçlü bir görüşe göre İznik'ten kaçtıktan sonra (tahminen 1416-1417 yıllarında)Rumeli'de verdiği derslerin sonradan talebeleri tarafından kitap haline getirilen felsefî, tasavvufî, kelâmî ve diğer fikhî konulara dair bir risâle olup hakkında yoğun tartışmaların yapılmasına yol açan da daha çok bu eserdeki düşüncelerdir.

ve kızıyla beraber İznik'e yollanmıştır.⁹

İsyân Hadisesi

İznik'te göz hapsinde iken İslam hukuku ile ilgili eserlerini kaleme alan Şeyh Bedreddin, bir ara Mısır'dan kendisine yapılan davet üzerine Mısır'a ve ardından da Hacc'a gitmek için Çelebi Mehmet'ten izin ister. Fakat Çelebi Mehmet bu seyahate izin vermez.¹⁰ Üç yıl kadar İznik'te zorunlu ikamete mecbur tutulan Şeyh Bedreddin, Aydın İli'nde Börklüce Mustafa İsyânı'nın patlak vermesi ile birlikte bu işin sonunun felaket olacağını ve bu isyândan dolayı kendisinin sorumlu tutulacağı endişesiyle 1416 yılının başlarında İznik'ten firâr ederek Kastamonu'ya İsfendiyarogulları Beyliği'ne sığınır.¹¹ Bu noktada Şeyh Bedreddin, Börklüce İsyanı ile ilişkisi olmamasına karşın, resmî otoriteyi buna ikna edemeyip cezalandırılacağını düşünmüş de olabilir.

Şeyh'in sığındığı İsfendiyar Bey, Süleyman ve Musa Çelebi kardeşler arasındaki mücadelede Musa Çelebi'nin de iltica ettiği şahıstır. Dolayısıyla Şeyh Bedreddin, bu hassas dönemde Osmanlı Devleti'ne hasım olan bir beyliğe sığınmıştır. Ancak İsfendiyar Bey, muhtemelen Çelebi Mehmed'den çekindiği ve Osmanlı Devleti ile karşı karşıya kalmamak için, Şeyhi yanında bulundurmamak istemez. Şeyh Bedreddin de, buradan Timurlu Devleti'nin başında bulunan Şahruh'un yanına geçmeyi istemiş, ancak İsfendiyar Bey yukarıda değinilen çekinceden dolayı Şeyhi Kırım Hanı'na göndermek istemiştir. Şeyh Bedreddin Kırım'a doğru yola çıkmış fakat -bir rivayete göre deniz yolunun Cenevizliler tarafından tutulması üzerine¹²- oraya gitmeyerek Eflak ülkesine geçmiştir. Musa Çelebi'nin dostu olan Eflak Beyi Mirça, Şeyh Bedreddin'i iyi karşılamış ve iltifatlarda bulunmuştur. Şeyh'in Eflak'a gelişinin 1416 yılının ikinci yarısında gerçekleştiği kesin olarak bilinmektedir.¹³ Eflak Beyi de, Musa Çelebi'nin İsfendiyar Bey tarafından kendisine sığınma amaçlı gönderildiği şahıstır. Kardeşler arasındaki mücadelede Musa Çelebi, Eflak Beyi Mirça'nın yardımını alarak Edirne üzerine yürümüş ve Süleyman Çelebi'yi mağlûb etmiştir. Dolayısıyla Şeyh Bedreddin'in de bu süreçte Musa Çelebi'nin yolunu izlediği ve görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'ne muhalif kesimlerle bir araya geldiği görülmektedir.

Bu noktada Şeyh Bedreddin, isyân hareketi için Balkanlar'ın müsait olabileceğini, Eflak bölgesinin de bunun için en uygun ortamı sağlayacağını düşün-

⁹ İdris-i Bitlîsî, *Heşt Bihîşt*, Süleymaniye Esad Efendi Ktp., nr 2197, v 256a; Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, v 50b; Hoca Sâdeddîn, *Tâcü't-Tevârih*, c. II, s.421; Lütî Paşa, *Tevârih-i Âli Osman*, s. 68; Taşköprülüzâde, *Şakâik*, c. I, s. 73.

¹⁰ Halil bin İsmail, *Menâkıbnâme*, v. 44a-48a.

¹¹ Halil b. İsmail, *Menâkıbnâme*, v 44b; Bitlîsî, *Heşt Bihîşt*, v 256b; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âli Osman*, s. 91; Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 44; Hoca Sâdedin, *Tâcü't-Tevârih*, c. I, s. 197; Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Târîh-i Solakzâde*, Mahmut Beğ Matbaası, İstanbul 1297, s. 134; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 365.

¹² Halil b. İsmail, *Menâkıbnâme*, v 46a.

¹³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler(15.-17.Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 165.

müş olabilir. Nitekim bir müddet burada kalan Şeyh Bedreddin, daha sonra Dobruca'ya geçmiş, bu bölgede etrafına eski tımar sahipleri ve müritleri de olmak üzere pek çok kişi toplanmıştır. Burada yoğun bir propaganda faaliyeti içerisinde girdiği görülen Şeyh Bedreddin bu noktadan itibaren artık, Osmanlı Devleti'ne karşı bir isyân hareketinin içinde fiilen yer almış olmaktadır. Nitekim onun Dobruca'dan 1416 yılında taraftarlarıyla birlikte Ağaçdenizi'ne geçmesi, bu hareketin fiilen bir isyân hareketine dönüştüğünü de göstermektedir.¹⁴

Menâkıbnâme, Kapıcıbaşı Elvan Çelebi'nin Mehmed Çelebi tarafından iki yüz kişiyle Şeyh Bedreddin üzerine gönderildiğini bildirir.¹⁵ Şeyh Bedreddin'in, üzerine gönderilen Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalanmasıyla ilgili olarak dönem kaynakları ve sonraki kaynaklar, herhangi bir çatışma veya mücadeleden söz etmezler. Kaynakların tamamına yakını, etrafındakilerin Şeyh'i terk ederek dağıldıklarını bildirirler. Şeyh Bedreddin daha sonra o sırada Selanik'in fethi için hazırlanan ve Serez'de bulunan Çelebi Mehmed'in yanına getirilerek bir eve hapsedilir.¹⁶ Rumeli'de ortaya çıkan bu isyânın Osmanlı tarafından bertaraf edilmesiyle birlikte, devletin Rumeli hâkimiyeti de güçlenmiştir.

Şeyh Bedreddin, yakalanmasının akabinde Sultan Musa'nın huzurunda toplandığı anlaşılan yüksek bir mahkemede yargılanarak hakkında idam hükmü verilir. Osmanlı kaynaklarının ittifakla bildirdikleri söz konusu fetva hükmüne göre "*kanı helal, ancak malı haramdır.*"¹⁷ Kaynaklar, Şeyh'in kendisinin de bu hükmü haklı bulduğunu hattâ, Çelebi Mehmet'in, Şeyh'ten suçuyla ilgili hükmü bizzat kendisinin vermesini istediğini, Şeyh Bedreddin'in de kendi idamına hükmettiğini belirtirler.¹⁸ İdam hükmünün Serez Çarşısı'nda bir dükkânın önünde infâz olunduğu rivayet edilmektedir(823/1420).¹⁹

Türbesi Serez'de olan Şeyh Bedreddin'in mezarı 1924'te açılarak, kemikleri, Lozan Antlaşması gereği zorunlu göçe tabi tutulup Türkiye'ye gönderilen Serezliler tarafından İstanbul'a getirilerek Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Çinko bir kutuda, 18 sene Sultan Ahmet Camii'ndeki bir dolapta saklanan kemikler, oradan Topkapı Sarayı'na nakledilmiş ve 19 yıl da burada kalmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 23 Ekim 1961'deki 5/1840 sayılı kararıyla kemikleri 29.11.1961'de Cağaloğlu Sultan Mahmud Türbesi'ne nakledilmiştir. 1998'de mezarına doğum ve ölüm tarihle-

¹⁴ Bitlîsî, *Heşt Bihîşt*, v. 256b; Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 91; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 58; Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 44; Hoca Sâdeddîn, *Tâcü't-Tevârih*, c. I, s. 298; Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ*, c. II, s. 545.

¹⁵ Halil b. İsmail, *Menâkıbnâme*, v. 49a.

¹⁶ Halil b. İsmail, *Menâkıbnâme*, v. 49a-49b.

¹⁷ İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nâsiha*, v. 284 b; Halil bin İsmail, *Menâkıbnâme*, v.56a; Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 154; İdris-i Bitlîsî, *Heşt Bihîşt*, v. 256b; Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 45; Neşrî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, v. 65b; Taşköprülüzâde, Şakâik, c. I, s. 73; Hoca Sâdedin, *Tâcü't-Tevârih*, c. I, s. 299; Lütî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 74.

¹⁸ İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nâsiha*, v. 284 b.

¹⁹ Hoca Sâdeddîn, *Tâcü't-Tevârih*, c. II, s. 422.

rinin olduğu mermer bir mezar taşı konulmuş, daha sonra etrafı da mermerle çevrilerek belirli hale getirilmiştir. Şeyh Bedreddin'in mezarı halen burada bulunmaktadır.²⁰

İsyânın Mâhiyeti

Buraya kadar hayatı ve isyanın gelişim süreci hakkında bilgiler verdiğimiz Şeyh Bedreddin niçin isyân etmiştir? Söz konusu isyân hareketinin asıl mâhiyeti nedir? Dönemle ilgili kaynaklarda Şeyh Bedreddin olayı nasıl ele alınmıştır? Çalışmamızın bu aşamasında söz konusu sorular cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Şeyh Bedreddin olayını ele alan kaynakların ilki, İbn Arabşah (1389/1450)'in *Ukûdü'n-Nâsiha*'sıdır. O, Şeyh Bedreddin'in memleketine dönüşünden sonra sûfî olduğunu ve etrafına fakihleri ve fakirleri topladığını, halkın uzak yerlerden kendisini ziyaret etmeye ve basîretini mübârek görerek türlü türlü hediyeler getirmeye başladıklarını, başına birçok insan toplandığını, padişah olmak hevesine düştüğünü ve o tarihte Osmanlı hükümdarı olan (Çelebi Mehmed) aleyhine hurûc eylediğini bildirir. Ayrıca bâğî olması sebebiyle asıldığını belirtir.²¹

Konuyla ilgili bir diğer kaynak ise Şeyh Bedreddin'in torunu Hafız Halil b. İsmail'in kaleme aldığı *Menâkıbnâme*'dir. Hafız Halil, dedesinin ölümünden 45 yıl sonra Sultan Fatih döneminde yazmış olduğu eserinde, doğumundan idam hadisesine kadar olan süreyi tafsilatlı biçimde ele alır ve genel anlamda Şeyh Bedreddin'in suçsuz olduğu ve kendisini çekemeyen hasetçiler tarafından bu sona maruz kaldığını belirtir.²²

Konunun bir diğer kaynağı olan Dukas(1400/1470)'in Bizans Tarihi ise, Çelebi Mehmed zamanında Karaburun'da *İbâhî* tarikatına mensup Perkliçia Mustafa (Dede Sultan)'nın isyanını ve Çelebi Mehmed'in oğlu Şehzade Murat ile vezîri Bayezid Paşa tarafından yakalanıp idam edilmesini anlatmaktadır.²³ Dönemin bir başka tarihçisi Şükrullah(1388/1464) da *Behçetü't-Tevârih*'inde Dukas'ın *Bizans Tarihi* paralelinde bilgiler verir. Aydın vilayeti Karaburun denizi sahilinde *İbâhiyye* mezhebine mensub birinin kendisine sûfî süsü verip *şer'-i Muhammedî*'ye aykırı işlerde bulunduğunu ve 4000 müridi ile birlikte katli olduğunu bildirir.²⁴

Dönem kaynaklarından bir diğeri olan Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî(1392/1481) de, 1476'da yazdığı *Tevârih-i Âl-i Osman*'da, Şeyh'in padi-

²⁰ M. Şerefeddin Yaltkaya, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, haz. Hamit Er, Kitabevi, İstanbul 1994, s. 78; Müfid Yüksel, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, Bakış Yayınları, İstanbul 2002, s. 131.

²¹ İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nâsiha*, v. 284a.

²² Bkz. Halil bin İsmail, *Menâkıbnâme*, v. 52a, 53a, 56b.

²³ Bkz. M. Dukas, *Bizans Tarihi*, terc. Mirmiroğlu, Türk Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956, s. 67-69.

²⁴ Bkz. Şükrullah bin Şehâbeddîn, *Behçetü't-Tevârih*, s. 60.

şahlık istediğini, isteyenlere sancak, subaşılık vaad ettiğini ve birçok saf kimse-lerin ve kazasker iken tımar verdiği adamların yanına geldiğini, ancak gelenle- rin bu işte hayır olmadığını görerek, hemen Simavna Kadıoğlu'nu tutup Serez'de Sultan Mehmed'e götürdüklerini bildirir.²⁵ Sonraki dönem kaynakla- rından olan Oruç Beğ, Neşrî, Lütfi Paşa ve Hoca Sadeddin'in de Şeyh Bedreddin'in subaşılık ve sancak peşinde olanların kendisine katılmalarını iste- yerek saltanat davasıyla ayaklandığını belirttikleri görülür.²⁶

İlk elden ve sonraki dönem kaynaklarında -Hafız Halil'in isyan noktasında dedesini temize çıkarma çabasında olduğu eseri ve Dukas ile Şükrullah'ın ise sadece Börklüce Mustafa hakkında aktardıkları bilgiler müstesna- ortaya çıkan tablo Şeyh Bedreddin'in dönemin resmî otoritesine karşı bir isyan girişiminde bulunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla *Menâkıbnâme* ile *Şakâik* ve *Tarih-i Solakzâde* gibi onu temel alan Osmanlı kaynaklarının ileri sürdükleri gibi, Şeyh Bedreddin'in asla bir isyân hareketine girişmediği, fakat bazı hasetçilerin iftirâ- sına uğradığı iddiası, konuyla ilgili mevcut kaynakların şehâdetine ve tarihî perspektife mutâbık değildir. Bu paralelde Osmanlı tarihi kaynaklarının geneli- ne bakıldığında, Bedreddin'in ilmîne, mevkiine rağmen ancak bir yanlıgı sonucu devlete karşı ayaklandığını ifade ettikleri de görülmektedir.²⁷ Ayrıca tarihlerde, isyânın meşrû yönetime karşı hareket tarzında ele alınması, izâfe edilen suçun da sadece ulu'l-emr'e isyân etmekten ibaret olması, isyânın siyasî boyutlu ol- duğunu ortaya koymaktadır.

Konuyla ilgili yukarıda verdiğimiz kaynaklarda belirtilen Şeyh Bedreddin tablosuna bakıldığında, Şeyhin isyân ile olan irtibatı ve âsî kimliğinin ortaya çıkmasında önemli kırılma noktalarının bulunduğu da görülmektedir. Bu husus- lardan ilki, Musa Çelebi'nin kazaskerlik teklifini kabul ederek kardeşler arası mücadelede taraf olmasıdır. Bir diğer husus, bunun bir uzantısı olarak Mehmed Çelebi'nin tahta geçmesiyle birlikte resmî otorite karşısı bir konuma düşmesidir. Ayrıca isyân hadisesinde Şeyh Bedreddin ile organize ilişkileri varsayımdan öte- ye gitmeyen ancak propaganda faaliyetlerinde Şeyh Bedreddin'in adını kullandıkları anlaşılın Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal idamlarının, Şeyh Bedreddin'i töhmet altında bırakması da bu noktada önemli bir husustur. Şey- hin bu durumdan korkup İznik'teki göz hapsinden kaçarak akabinde Osman- lı'nın rakibi konumundaki İsfendiyar Beyliği'ne sığınması da önemli bir kırılma noktasıdır. Nitekim bu noktadan sonra o, artık resmî bir devlet görevlisi değil resmî otoriteye karşı gelmiş bir suçlu konumundadır. Çünkü sürgün kararı biz- zat Mehmed Çelebi tarafından verilmiştir. Şeyh Bedreddin'in Musa Çelebi ile

²⁵ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 153-154.

²⁶ Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 76 ; Neşrî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, v. 65a; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 73; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, s. 421.

²⁷ Bkz. İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nâsiha*, v. 284a; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 153-154; Âfî, *Kûnhü'l-Ahbâr*, v. 51a; Bitlîsî, *Heşt Bihişt*, v. 256a; Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 76; Neş- rî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, v. 65a; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 73; Hoca Sadeddin, *Tâcü't- Tevârih*, c. I, s. 298.

olan ilişkisi de göz önüne alındığında, Çelebi Mehmed'in bu noktada iradesine aykırı hareket edildiğini düşünmüş olması doğaldır. Şeyh'in Deliorman civarına geldiğinde etrafında birçok kimsenin toplanması da, bu hareketin Mehmed Çelebi tarafından isyân olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim Halil bin İsmail de bu noktada Çelebi Mehmed'in, kendisine kast ettiğini düşünerek Şeyh Bedreddin'i yakalattığını kabul etmektedir.²⁸ İsyân hareketinden sorumlu tutulan Bedreddin'in, devlet teşkilatında kazaskerlik makamına yükselmiş bir şahıs olması sebebiyle de bu isyânın, merkez tarafından sıradan bir isyân hareketi olarak değerlendirilmesi düşünülemez. Nitekim onun bu bölgedeki konumu, siyasî otoriteyi(iktidarı) rahatsız eden bir etkinlik kazanmış ve bu noktada, üzerine gönderilen kuvvetler tarafından yakalanmıştır.

Âşıkpaşazâde'nin "*İman ile mi gitti veya imansız mı gitti? Allah bilir ancak.*" şeklindeki ifadesi ise yargı sürecinde Şeyh'in itikadî konulardaki görüşleri açısından töhmet altında olduğunun bir göstergesidir.²⁹ Bunun da daha çok *Vâridât*'a konu olan kelimî mevzûlar olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Bedreddin'in söz konusu risâlede geçen düşünceleri ise, tasavvufî literatür açısından bakıldığında *Vahdet-i Vücûd* çizgisinde olduğu görülen ancak klasik kelim öğretilerine ters düşen bir takım ifadeler içermektedir. Bu durum doğal olarak onun devrinin âlimleriyle bir başka ifadeyle medrese ulemâsıyla ihtilafa düşmesine sebep olmuştur. Fakat Halil bin İsmail, yargı aşamasında Şeyh'in şer'an katli için bir sebep bulunmadığını ve idamının örfen verilen bir karar sonucu gerçekleştiğini bildirir.³⁰ Nitekim örfî hukukta devlete isyan yani bağı suç, Müslümanlardan bir veya birkaç kişinin, mevcut devlet düzenine haksız olarak baş kaldırmaları ve devletin emirlerine itaat etmemeleri şeklinde tarif edilmektedir. İsyân(bağı) suçunun kısmen had ve kısmen ta'zir olarak, suçun safhalarına göre, değişik cezaları vardır. Bir grup teşkil ederek devlete isyan edildiği an, bu guruplar savaşla yola getirilirler ve cezaları idamdır. Ancak bunlar Müslüman olduğu için, çoluk-çocukları esir alınmaz ve malları ganimet sayılmaz. Bunlara verilen ölüm cezası bir had cezasıdır.³¹

Şeyh Bedreddin davası konusunda son bir değerlendirme yapılırken, mükemmel ve ilâhî adalet ölçüleri içinde yanlış ve eksik, ancak kendi devri ve şartları içinde ise en az kusurlu bir dava olduğu³², dava sürecinin gayet töleranslı bir şekilde gerçekleştiği -nitekim Şeyh'in, Çelebi Mehmed ile tartışacak kadar müsamahalı bir konumda bulunması ve düşüncelerini rahatlıkla savunması da bunun bir göstergesidir-, hatta isyan suçundan idama mahkum olmasına rağmen

²⁸ Halil bin İsmail, *Menâkıbnâme*, v. 48a.

²⁹ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 154

³⁰ Halil bin İsmail, *Menâkıbnâme*, v. 53a.

³¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kânunnâmeleri*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 113.

³² Yaşar Şahin Anıl, *Osmanlı Döneminde İki Dava Şeyh Bedreddin ve Midhat Paşa Davaları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s. 94

men, mallarının müsadere edilmediği ve malının haram olduğuna hükmedildiği görülür. Dolayısıyla Şeyh Bedreddin'in, aykırı inanç ve fikirlerinden dolayı değil de, devlete karşı giriştiği öne sürülen hareket sebebiyle siyasî sebeplerle idam edildiği görülmektedir. Imber'e göre de, Bedreddin'in malına el konulmamış olması onun heterodoks olarak değil de, siyasî bir isyancı olarak yargılandığı anlamına gelmektedir.³³

İdeolojik Okumalar

Şeyh Bedreddin ve adıyla anılan isyânın fikirsel altyapısı ile ilgili günümüze değin farklı yaklaşımlar ve yorumlar yapılagelmiştir. Öyle ki Şeyh Bedreddin denilince birçok insanın zihninde bu şahsiyet sapkın, Marksist, sosyalist veya komünist bir eylemci olarak şekillenmektedir. Özellikle Cumhuriyet döneminde kaleme alınan popüler çalışmaların büyük bir kısmında, isyânın temel karakterinin iştirakçilik/mülkiyet ortaklığı ve ibâhiye içerikli olduğu iddia edilmektedir. Fakat yakın dönemde yapılan bu çalışmaların birçoğunun temel kaynaklardan yoksun, bilimsellik iddiasından oldukça uzak ve ideolojik doğrultuda kaleme alındığı; ayrıca olayın sahip olunan düşünce ve inanç kalıplarına uygun kurgusal bir dayanak noktası haline getirilme gayreti içerisinde ele alındığı görülmektedir.

Bu noktada konuyu birbirinden farklı kültür tabanına mensup iki çevrenin aynı çerçevede ele aldığı ve Şeyh Bedreddin ile ilgili yaklaşık yarım yüzyıllık bir tarihî saptırmaya ön ayak oldukları görülmektedir. Bu çevreler ideolojik sol ve ideolojik sağ çevreler olarak adlandırılabilir ki, her iki anlayışın da konuyla ilgili ortak yaklaşımlarda bulunmalarının temelinde, genellikle Dukas'ın Bizans Tarihi, İdris-i Bitlîsî'nin Heşt Bihîşt'i ve Mehmed Murad'ın Târîh-i Ebu'l-Fâruk'una dayandırılan bilgiler vardır.

Bu kaynaklardan ilki Dukas metni ki, onun konuyla ilgili verdiği bilgi şu şekildedir: "O günlerde İonia Körfezi'nin ağzında bulunan dağın civarında ve Sakız adasının karşılarında Stilarion(Karaburun) adlı yerde kendi kendine yaşayan bir köylü meydana çıktı. Bu zat Türklere fakirliği(yani mal mülk sahibi olmamağı) tedarik etti; kadınlardan başka her şeyin, yani yiyecek, giyecek, çift ve ekilmiş tarlaların insanlar arasında müşterek olma akidesini telkin ediyordu. Ben senin evine, kendi evim gibi, sen de benim evime kendi evin gibi girip çikarsın, kadınlar müstesnadır." diyordu."³⁴ Yine bu bağlamda İdris-i Bitlîsî'nin rivayet ettiği "bir takım mülhidâne sözler söyleyip haramları mübah kıldığı, avâmdan ve kötü insanlardan topluluklara hayvânî zevkler ve nefsânî müştehiyât konusunda ruhsat verdiği"³⁵ bilgi ise, olayla ilgili hiçbir kaynakta

³³ Colin Imber, "Paul Wittek's «De la défaite d'Ankara á la prise de Constantinople»", OA 5, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 78-79; Ayrıca bkz. İsmet Miroğlu, "Fetret Devrinden II. Bayezid'e Kadar Osmanlı Siyasî Tarihi", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 10, Çağ Yayınlar, İstanbul 1986, s. 178.

³⁴ Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 67.

³⁵ Bitlîsî, *Heşt Bihîşt*, v. 256b.

Şeyh Bedreddin'e atfedilmeyip, Dukas'ın *Bizans Tarihi*'nde Börklüce Mustafa'ya atfettiği suçlamalardır³⁶. Anlaşılan odur ki Bitlîsi, Şeyh Bedreddin'in isyanın lideri olduğu ön kabulünden hareketle ve Şeyh ile olan ilişkisinden dolayı Börklüce'nin tüm fikir ve icraatlarını Şeyh Bedreddin'e izâfe etmiştir. Ancak yalnızca Börklüce'nin kazaskerliği esnasında Şeyh'in kethüdası olmasından yola çıkarak, Şeyh Bedreddin'e bu tür görüşler atfetmek mümkün görünmemektedir.

Bir diğer kaynakta ise Bedreddin'in sahip olduğu iddia edilen şu fikirler vardır : “*Tanrı dünyayı yaratmış, insanlara bahşetmiştir. Erzak, giyecekler, hayvanlar, toprak ve bütün toprak mahsülleri umûmun müşterek hakkıdır. İnsanlar tabiat ve yaratılış itibariyle eşittir. Birinin servet toplayıp biriktirmesiyle, diğerlerinin ekmeğe bile muhtaç kalması İlâhî maksada muhaliftir. Nikahlı kadınlar ortaklıktan müstesnadır. Bu birlik haricinde kalan her şey insanların müşterek malıdır. Ben senin evinde kendi evim gibi oturabilmeliyim. Sen benim eşyayı kendi eşyan gibi emlakimize karşılıklı tasarruf edebilmeliyiz. Gerek Müslümanlıkta, gerek Hristiyanlıkta ülemânın ve papazların hataları ile nice bid'atler ihdâs olunmuştur. Bunlar kaldırılırsa din bir olur.*”³⁷ Son dönem Osmanlı tarihçilerinden Mehmed Murad'ın aktardığı bu bilgiler ise konuyla ilgili hiçbir tarihî kaynaktan yer almamaktadır.

Dukas metninin Börklüce Mustafa ile ilgili olması ve özellikle Mehmed Murad'ın herhangi bir kaynak göstermeden verdiği bilgilere dayanarak Şeyh Bedreddin olayını ideolojik/kurgusal hale getiren yaklaşımlardan ilki, son dönem ideolojik sol bakış açılarıdır. Çünkü bu çevrelerce “sol” başlığı altında savunulan görüş ve düşüncelerin bu topraklarda derinlere giden kökleri bulunduğu gibi heyecan verici bir sava haklılık kazandırma yolunda bulunmuş bir membâdır adeta Şeyh Bedreddin.³⁸ Söz konusu bakış çerçevesinde Şeyh Bedreddin'i bir “*tarihi bozma, tarihi saptırma(deformation historique)*”³⁹ konusu yapan ilk şahsiyet ise *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* ismi ile kaleme aldığı ve daha çok Şeyh Bedreddin'in ihtilalci yönünü vurguladığı şiirsel çalışması ile Nazım Hikmet(ö.1963) olmuştur.⁴⁰ 1936 yılında yazdığı bu eserinde Şeyh Bedreddin'i Ortaçağ köylü sosyalizminin temsilcisi olarak gören Nazım Hikmet, destanın giriş kısmında da ifade ettiği gibi, Şeyh Bedreddin'i okumuş olduğu birkaç tarih kitabından (bunlar İbn Arabşah, Âşıkpaşazâde, Neşrî, İdris-i Bitlîsi, Dukas, Şerefeddin Efendi) ezberlediği parçacı bilgilerle ve

³⁶ Bu düşüncelerin Börklüce Mustafa tarafından savunulduğunu belirten kaynaklar için bkz. Âfî, *Künhü'l-Ahbâr*, v 62b; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 58.

³⁷ Mehmed Murad, *Tarih-i Ebu'l-Fâruk*, nşr. Ömer Faruk, Matbaa-i Âmidî, (baskı yeri yok) 1325, c. I, s. 237-238.

³⁸ Tayfun Atay, “*Çözümlememiş Bir Tarih Sorunu: Şeyh Bedreddin*”, Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Metis Yayınları, İstanbul 1998, s.162-163.

³⁹ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, s.140.

⁴⁰ Ran, Nazım Hikmet, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü? Şiirler 2*, Adam Yayınları, İstanbul 1998, s.221-273.

sanatsal bir figürle işleyerek okuyucusuna sunmuş, doğal olarak da olaya tarihsel perspektifle bakmaktan çok idografik ve edebi bir tarzda yaklaşmış, okuyucu da destanda tarihi gerçekliklerden ziyade Nazım'ın şiir sanatı ve ideolojisine alaka duymuştur. Nazım'ın, Bedreddin olayını Marksist tarih felsefesi anlayışıyla veya "tarihsel maddeci" yaklaşımla okumak suretiyle, toplum düzenini temelden değiştirmeyi amaç edinen bir ihtilal teşebbüsü şeklinde göstermesi, sosyalizmin bu topraklarda XV. yüzyıla kadar geri götürülebileceği inancını perçinlemiştir.

Nazım Hikmet'in bu yaklaşımının da etkisiyle Türkiye'nin 1960'lı yıllarda içine girdiği ikiye bölünmüş kültür tabanında yeşeren ideolojik ortamla birlikte popüler anlamda ünlenen Şeyh Bedreddin, özellikle 1960'lardan sonra yükselen, entelektüel ve bilhassa militan sol çevrelerin hararetle üstlendiği Marksist toplumsal tarih yaklaşımınca en çok ilgi gösterilen, bu sebeple de sık ele alınan bir olgu haline getirilmiştir.⁴¹ Bu yaklaşımla konuyu ele alan Baldemir'e göre, Bedreddin, özel mülkiyet karşıtı, ortak mülkiyet savunucusu bir ilkel ütopyik sosyalisttir. Ona göre bugün gerçek anlamda Şeyh Bedreddin'i temsil edenler, Marksist-leninistlerdir. Onun özlediği toplumsal düzene karşılık düşen de sosyalizmdir.⁴² Türkiye Tarihi'ni halk hareketlerinin tarihine indirgeyen Çetin Yetkin ise, *Vâridât*'ta geçen "İnsanların bir kısmı, bir kısmına tapıyor; kimisi de altın ve gümüş paralara, yiyeceklere ve kibirliliğe ibadet ediyorlar da, Allah'a ibadet ettiklerini sanıyorlar."⁴³ ifadelerinden, onun çağının ilerisinde bir materyalist anlayışa sahip olduğu sonucunu çıkarır.⁴⁴ Bu bağlamda Sabiha Bozbağlı da, Bedreddin'in mal ortaklığını savunan halkçı bir ihtilalci olduğunu savunur.⁴⁵ Şeyh Bedreddin üzerine bir monografi yazan Bezmi Nusret Kaygusuz ise, Şeyh Bedreddin'in bir kollektivist olduğunu, tarih sahnesine dört yüz yıl önce gelmiş bir sosyal-demokrat olduğunu söyler. "O'nun mezhebinin en mühim kaideleri, kanaat, müsâvât ve mal birliği idi. İştirakte yalnız nikahlı kadınlar ayırd edilmişti. Sair bütün şeylerde ortaklık cârî olacaktı."⁴⁶ Yener ve Timuroğlu da, Şeyh Bedreddin ve *Vâridât* üzerine yazdıkları eserlerinde bu hareketi, devrimci bir halk hareketi olarak nitelemektedirler.⁴⁷ Eyüboğlu da onu, "toplum düzenini maddeci yaşama anlayışı üzerine oturtmak isteyen devrimci bir kişilik olarak" görmektedir.⁴⁸ Yine bu çizgide olduğu görülen, Bedri Noyan da, bu hareketi, din-

⁴¹ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, s. 140.

⁴² Hamit Baldemir, *Şeyh Bedreddin'in Toplumsal Düzeni*, Nam Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 129,156, 180.

⁴³ Şeyh Bedreddin, *Vâridât*, v 40a.

⁴⁴ Çetin Yetkin, *Türk Halk Eylemleri ve Devrimler*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1996, s. 100-101.

⁴⁵ Sabiha Bozbağlı, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, Yirminci Yüzyıl Yayınları, İstanbul 1966, s. 101-105.

⁴⁶ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Şeyh Bedreddin Simaveni*, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir 1957, s. 79-80.

⁴⁷ Cemil Yener, *Şeyh Bedreddin-Vâridât*, Elif Yayınları, İstanbul 1970; Vecihi Timuroğlu, *Simavne Kadıoğlu Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, Başak Yayınları, İstanbul 1981, s. 33, 51.

⁴⁸ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, Der Yayınları, İstanbul 1980, s. 31.

ler arasındaki farklılıkları kaldırmak isteyen, bunun için de, aile kurumu hariç arazi ve malları eşit olarak paylaşmayı öneren, gericiliğe savaş açan bir hareket olarak niteler⁴⁹. Yine bu çizgide olayı ele alan ve bu hareketi antifeodal bir köylü ihtilali olarak değerlendiren Baki Öz, Şeyh Bedreddin'in, mülkiyeti kaldırmak (yani insanlar arasında mal varlığının ortak olduğunu savunmak) ve Peygamberler ile dinler arasında fark olmadığını ileri sürdüğünden dolayı idam edildiğini savunur. Öz'e göre, yarin yanağından gayrı her şeyin ortak olduğu bu hareketin amacı sosyalist bir devlet kurmaktır. Ayrıca, Şeyh'in düşüncelerinin, Ortadoğu'ya özgü *Karmatî-Bâtînî* "ilkel-komünizm" tasarımlarının daha netleşmiş biçimi olduğunu iddia eder⁵⁰.

Yerli-yabancı, akademik-popüler çalışmalarla Türk tarihinde yoğun bir ilgi odağı haline gelen konu, tarih alanını dışına taşarak hukuk,⁵¹ sanat ve edebiyat alanlarında birçok ürüne tema teşkil etmiştir. Konuyla ilgili bir tiyatro eseri kaleme alan Orhan Asena'nın, onu mistik bir sosyalist olarak değerlendirdiği çalışması⁵²; Erol Toy'un roman tarzında ve Hilmi Yavuz'un da şiir tarzında kaleme aldıkları ve Şeyh Bedreddin'i sosyalist bir halk ayaklanmacısı olarak gösteren yaklaşımları⁵³; Nedim Gürsel'in Şeyh Bedreddin ayaklanmasını ilkel-komünist topluma dönüş özlemi olarak nitelendirdiği yazısı⁵⁴; Şeyh Bedreddin olayını bir oyun şeklinde kaleme alan Mehmet Akan'ın, onu materyalist bir ihtilal lideri olarak değerlendirdiği eseri⁵⁵; Radi Fiş'in roman tarzı ideolojik okumanın örneğini sergilediği ve Şeyh Bedreddin'i sosyalist halk ayaklanmacısı olarak gösterdiği eseri⁵⁶ ve bu amaçsal okumanın sanat alanındaki uzantısı sayılabilecek olan Ruhi Su'nun Nazım Hikmet'in *Şeyh Bedreddin Destanı* adlı çalışmasından esinlenerek hazırladığı bestesi⁵⁷ bunlar arasında sayılabilir.

Yakın zamanda kaleme alınan çalışmalara bakıldığında ise, Kaygusuz'un isyânı materyalist bir Alevî ayaklanması olarak değerlendirdiği yazısı⁵⁸; Umar'ın, Şeyh Bedreddin'in yârin yanağından gayrı her şeyin ortak olduğu düşüncesiyle hareket ettiğini ve amacının sosyalist bir devlet kurmak olduğunu iddia eden çalışması⁵⁹; Şeyh Bedreddin'i Marksist yaklaşım tarzı ile kaleme alan Alman

⁴⁹ Bedri Noyan Dede Baba, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, Ardıç Yayınları, Ankara 1999, C. 2, s. 196.

⁵⁰ Baki Öz, *Osmanlı'da Alevî Ayaklanmaları*, Ant Yayınları, İstanbul 1992, s. 156-162.

⁵¹ Yaşar Şahin Anıl, *Osmanlı Dönemi'nde İki Dava: Şeyh Bedreddin ve Midhat Paşa Davaları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.

⁵² Orhan Asena, *Simavnalı Şeyh Bedreddin*, Toplum Yayınları, Ankara 1969, s. 10.

⁵³ Erol Toy, *Azap Ortakları*, May Yayınları, İstanbul 1973; Hilmi Yavuz, *Bedreddin Üzerine Şiirler*, Cem Yayınları, İstanbul 1975.

⁵⁴ Nedim Gürsel, "Thomas Münzer, Şeyh Bedreddin, Nazım Hikmet", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul 1978, s. 11.

⁵⁵ Mehmet Akan, *Hikâye-i Mahmud Bedreddin*, Hacı Yayınları, Ankara 1986.

⁵⁶ Radi Fiş, *Ben de Halimce Bedreddinem*, Yön Yayıncılık, İstanbul 1988;

⁵⁷ Ruhi Su, *Şeyh Bedreddin Destanından*, Şiirler-Türküler Köroğlu Albümü, Ada Yayıncılık, İstanbul 1993.

⁵⁸ İsmail Kaygusuz, *Görmediğim Tanrı'ya Tapmam?*, Alev Yayınları, İstanbul 1996, s. 24.

⁵⁹ Bilge Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998, s. 166.

tarihçi E. Werner'in Börklüce Mustafa İsyanı'nın tüketim komünizmini savunduğu savıyla Şeyh Bedreddin'i farklı bir kategoride ele aldığı fakat onun isyanında görülen temel argümanın da sınıfsız ve sömürsüz bir topluma geçiş olduğunu vurguladığı çalışması⁶⁰; Şeyh Bedreddin'in düşüncelerinin günümüzde laikliğe, sosyalizme, komünizme ve halkların kardeşliğine tekâbül ettiğini iddia eden Esat Korkmaz'ın çalışması⁶¹ ve Korkmaz'ın eserinde belirttiği düşüncelerin bir uzantısı olduğu görülen Suat Batur'un yazısı⁶² da bu tür okumalara örnek olarak gösterilebilir. Görüldüğü üzere bu okumaların genelinde görülen eğilim, ağırlıklı olarak sol ideolojiye Osmanlı'da tarih arama ihtiyacından kaynaklanan bir arayışın okumaları olmalarıdır.⁶³

Sol ideolojik çevrelerin bu yaklaşımlarının yanında, sağ ideolojik kesim olarak adlandırılabilir bir takım çevreler tarafından da Şeyh Bedreddin, "dinler arası fark gözetmeyen, eşler hariç her şeyde ortak mülkiyeti savunan eşitlikçi ve paylaşımcı, sosyalist" bir ideolojinin temsilcisi olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, İ. Hami Danişmend, Şeyh Bedreddin'i çok şiddetli bir Osmanlı komünisti olarak adlandırırken;⁶⁴ olayı onunla aynı paralelde ele alan Abdurrahman Küçük de, Bedreddin'i ortak mülkiyeti savunan şiddetli bir materyalist ve komünist olarak niteler.⁶⁵ Tayyib Gökbilgin de bu paralelde, Şeyh'in her şeyin insanlar arasında müşterek ve mübah olduğunu savunan bir ibâhiyeci olduğunu belirtir.⁶⁶ Yine bu çizgide hareket ettiği görülen Semahaddin Cem de, onu *kollektivist*, malda, menkul, gayr-i menkul her şeyde ve her malda iştirakçi bir *Batînî-Şii Rafizîsi* olarak gösterir. Onun Timur tarafından Anadolu'da gâile çıkarmak için görevlendirildiğini iddia eden Cem, ayrıca onu haramları helal, helalleri haram kılmak iddiasında bulunan bir İbâhiyeci ve Osmanlı'da komünist hareketin anarşist önderi olarak niteler⁶⁷. Ziya Hanhan da, onu "sosyalizmi yaşadığı devrin şartları içinde tatbikat nizamı yapmaya çalışan Türk" olarak adlandırır.⁶⁸ İ. Agah Çubukçu da onu, "manevî duyguları siyasal amaçla sömürerek sosyalist bir düzen kurmak isteyen" bir şahsiyet olarak görmekte ve şöyle

⁶⁰ Ernst Werner, *Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

⁶¹ Esat Korkmaz, *Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, Anahtar Kitapları, İstanbul 2007, s. 74.

⁶² Suat Batur, "Esat Korkmaz'ın Özgün Çalışması Şeyh Bedreddin ve Vâridât", Serçeşme, Ocak-Şubat 2007, Sayı:26, s. 12-13.

⁶³ Bkz. Şefaettin Severcan, "Şeyh Bedreddin Olayı", Türkler, c.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 270.

⁶⁴ İ.Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, c. 1, s. 161-163; Bu bakış açısıyla hareket eden bir başka çalışma için ayr. bkz. Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977, c. 2, s. 377.

⁶⁵ Abdurrahman Küçük, *Dönmeler Tarihi*, Rehber Yayınları, Ankara 1990, s. 87.

⁶⁶ Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Numara 2272, İstanbul 1977, s. 69.

⁶⁷ İbnüttayyar Semahaddin Cem, *İslâm İlahiyatında Şeyh Bedreddin*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966, s. 9, 10, 43; ayr. bkz. aynı yazar, "Vâridât ve Şeyh Bedreddin", Türk Düşüncesi, Sayı: 27, 1 Şubat 1956, c. 5, s. 143-155.

⁶⁸ Ziya Hanhan, "Şeyh Bedreddin I", Tarih Konuşuyor, c. 8, Sayı: 52, 1968, s. 3685-3688; aynı yazar, "Şeyh Bedreddin II", Tarih Konuşuyor, c. 8, Sayı: 53, 1968, s. 3758-3762.

bir değerlendirmeye gitmektedir: “Onun öğretilerine göre, Osmanlı ülkesinde insanlar arasında din ayrımını kaldırmalıdır. Müzik dinlemeğe ve şarap içmeğe izin verilmelidir. İnsanlar arasında kadın hariç her şeyin ortak olması sağlanmalıdır. Kimi dinsel yasaklar kaldırılmalıdır.”⁶⁹ Yurdaydın’a göre de o, saz ve şaraba izin veriyor, insanlar arasında her şeyin müşterek olması gerektiğini söylüyordu.⁷⁰ Yine bu çizgide olduğu görülen Raif Yelkenci de, Şeyh’i isyânın sevk ve idarecisi, haramları helal kılan bir İbahacı ve Ehl-i Sünnet çizgisi dışına çıkmış Şia-i Bâtıniyye’den Rafizî mezhebine müntesib bir kimlikle ele alır.⁷¹ İ. Hakkı Konyalı da, Şeyh Bedreddin’i, “Stalin’in şeyhi, kızıl bir Batınî peygamberi” olarak görür.⁷² Fındıkoğlu, onun Thomas More, Campanella ve Andrea’larla beraber zikredileceğini söylerken⁷³ Cerrahoğlu, XVI. Yüzyılda bir köylü ayaklanması liderlik yapan Alman reformist Thomas Müntzer’e benzetir.⁷⁴ Bu okumaların dışında son dönemde onu toplum düzenini maddeci bir yaşama anlayışı üzerine oturtmak isteyen ve aile kurumu hâriç arazi ve malları eşit olarak paylaşmayı öneren devrimci, sosyal bir halk hareketinin lideri olarak görenler⁷⁵; ortak mülkiyet ve ortak din anlayışını yaydığını iddia edenler⁷⁶ ve ortak mülkiyeti savunmakla birlikte mülk edinme ile ilgili fikirlerinin tam anlamıyla komünizmi yansıttığını iddia edenler⁷⁷ de olmuştur.

Sonuç

Konuyla ilgili çağdaş Osmanlı tarihlerinin çoğundan edindiğimiz bilgiler sonucunda ortaya çıkan tablo, hakkında farklı çevrelerce pek çok ideolojik yaklaşımlarda bulunulduğu görülen Şeyh Bedreddin’in “ortak mülkiyet(paylaşımçılık)” ve “İbahacı” fikirler değil de, eski tımar sahiplerine topraklarını tekrar iade etmeyi, paylaştırmayı vaat eden bir söylem içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.⁷⁸ Konuyla ilgili bir yazısında Dindar’ın da, özellikle Şeyh’in

⁶⁹ İbrahim Agah Çubukçu, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, nr. 174, Ankara 1986, s. 13; ayr. bkz. aynı yazar, *İslam Düşünürleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 129.

⁷⁰ Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları nr. 182, Ankara 1998, s. 105.

⁷¹ Raif Yelkenci, “Şeyh Bedreddin”, *Tarih Dünyası*, c. 2, S. 18, 31 Aralık 1950, s. 751-753; c. 2, sayı: 19, 15 Ocak 1951, s. 800-802; c. 2, S. 20, 1 Şubat 1951, s. 841-843; c. 3, S. 21, 15 Şubat 1951, s. 889-891; c. 3, S. 22, 1 Nisan 1951, s. 933-934; c. 3, S. 24, 1 Eylül 1951, s. 1025.

⁷² İbrahim Hakkı Konyalı, “Stalin’in Şeyh’i Bedreddin Simavi”, *Tarih Hazinesi*, 15 Kasım 1950, s. 3.

⁷³ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *İktisat Sosyolojisi Bakımından Sosyalizm (Şeyh Bedreddin)*, Türk Kültür Yayını, c. I, İstanbul 1976, s. 106.

⁷⁴ Abdurrahman Cerrahoğlu, *Şeyh Bedreddin Meselesi*, Çığ Yayınları, İstanbul 1966, s. 30; Alman Marksist tarihçi Ernst Werner, Şeyh Bedreddin’in Thomas Münzer’e benzetilmesinin yanlış ve anakronik bir yaklaşım olduğunu belirtir. Werner, Bedreddin ile Münzer’in(XVI. yüzyıl) yaşadıkları toplumların farklı toplumsal evrim aşamalarında bulunduğunu, eylemlerinin neden-sonuç bakımından farklı olduğunu, dolayısıyla böyle bir benzerliğin kurulamayacağını belirtmektedir. Bkz. Ernst Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu II-Osmanlılar (1300-1481)*, çev. Yılmaz Öner, Alan Yayınları, İstanbul 1988, s. 53-54.

⁷⁵ Bedri Noyan Dedebaba, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, Ardic Yayınları, Ankara 1999, c. 2, s. 196.

⁷⁶ Bkz. Durali Yılmaz, *Şeyh Bedreddin (Sûfî İsyanı)*, Bakış Yayınları, İstanbul 2001.

⁷⁷ Julian, Baldick, *Mistik İslam-Sufizme Giriş*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2002, s.163-164

⁷⁸ Bkz. Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âli Osman*, s. 153-154; Âlî, *Kühû’l-Ahbâr*, v. 51a; Edirneli Oruç Beğ,

siyasî kimliği ile ilgili yapılan isnatların asılsız olduğunu, ortak mülkiyetle alakalı fikirlerin ise Bedreddin'e mâl edildiğini ifade ettiği görülür.⁷⁹

Dolayısıyla, Şeyh Bedreddin İsyânı iddia edildiği gibi paylaşımcı ve eşitlikçi, özel mülkiyete karşı bir halk hareketi, isyâna katılanlar arasında Hristiyan ve Müslüman köylüler de bulunmasına rağmen, bir köylü isyânı⁸⁰ olmayıp, imtiyazları ellerinden giden Müslüman toprak sahibi sipahîlerin, sınır gazilerinin, topraklarına el konulan Hristiyan feodallerin, heterodoks kesimlerin ve kendisine mürid olan diğer kesimlerin çıkarlarına hizmet eden bir ayaklanma hareketi olduğu görülmektedir. Nitekim onun giriştiği bu harekette, toplumsal karışıklıklara son verme adı altında büyük ölçüde âlim ve sûfî kimliklerini, ayrıca kazaskerlik döneminden kalma devlet adamı kimliğini kullanarak, kişiliğinin farklı bir yönünü oluşturan âsî kimliğini bu noktada ortaya çıkardığı görülür. Balivet de, Şeyh Bedreddin'i, İbn Arabî ve Mevlânâ gibi sûfilerin bir devamı olarak niteleyip, aralarındaki önemli bir farka da dikkatleri çeker. Adı geçen sufiler devleti/resmî otoriteyi yanlarına almış, Şeyh ise karşısına almıştır.⁸¹

Şeyh Bedreddin'i Marksist ideolojinin geçmişteki bir temsilcisi olarak görme şeklindeki ideolojik yaklaşımlar da, metodolojik açıdan hatalıdır. Burada tarihsel anlamda "önceden olan"ın "sonradan olan"a benzetilmesi söz konusudur. Kaldı ki, Bedreddin bütün öğretilerini dine yani metafizik olana dayandırmıştır. Burada Bedreddin'in Sünnî bir din âlimi olmasından veya ehl-i sünnet bağlantılı bir Hanefî fıkıhçısı olmasından öte bir şeyler ifade etmek istiyoruz. Yani Şeyh Bedreddin'in mütedeyyin/dindar olması söz konusudur. Halbuki Marksizm zaten temelde metafiziğin, dolayısıyla dine ait olanın karşısında yer alan bir öğretiyi esas almaktadır.

Ancak kanaatimizce Fetret Devri sonrası, meşrû otorite Musa Çelebi lehine oluşsaydı, onun bu yönünün kesinlikle ortaya çıkmayacağını ve böyle bir harekete kalkışmayacağını, böylelikle de resmî tarihlerin ondan daha farklı bahsedebileceklerini söyleyebilirdik. Bununla birlikte, her ne surette olursa olsun Şeyh'in bir isyân olayına adının karışması ve yapmış olduğu siyasî tercih onun ilmî yönünü perdelememelidir. Nitekim yukarıda adları belirtilen yakın dönem Şeyh Bedreddin çalışmalarının geneline bakıldığında, Şeyh Bedreddin'in büyük ölçüde klasik *Osmanlı Tarihleri* ve *Vâridât* adlı eserde geçen bazı düşünceleri bağlamında değerlendirilerek, siyasî tarih alanına ait bir şahıs olarak ön plana çıkarıldığı görülür. Ancak tefsir, nispeten tasavvuf ve özellikle fıkıh alanında yazdığı eserlerle İslâm hukuk ve tasavvuf tarihi açısından da önemle üzerinde du-

→ →

Oruç Beğ Tarihi, s. 76; Neşri, *Tevârih-i Âl-i Osman*, v. 65a; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 73; Hoca Sadedin, *Tâcü't-Tevârih*, c. I, s. 298.

⁷⁹ Bilal Dindar, "Bedreddin Simavî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c. 5, s. 334.

⁸⁰ Bu isyânı bir nevî köylü sınıfın gerçekleştirdiği halkçı bir eylem olarak gören yaklaşımlar için bkz. Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, s. 205; Yetkin, *Türk Halk Eylemleri ve Devrimler*, s. 124-125; Fındıkoğlu, *İktisat Sosyolojisi Bakımından Sosyalizm (Şeyh Bedreddin)*, s. 106.

⁸¹ Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin*, çev. Ela Güntekin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. viii.

rulması gereken bir şahsiyettir.

Son olarak tarihin amaçsal kullanımına yönelik önemli gördüğümüz şu değerlendirmeyi de belirtmekte fayda görmekteyiz. Tarih bir bilim olarak objektiflik ve güvenilirlik şartlarını taşıdığı ölçüde bilimsellik iddiasında bulunabilir. Dolayısıyla tarih bilimi sahip olunan siyasî tercihler, ön kabuller, inançlar ve değer yargıları uğruna malzeme haline getirilmemelidir. Kendi doğrularını tarihin sunduğu verilere test ettirmek veya tarihi verileri sahip olunan düşünce kalıplarına uygun hale getirmeye çalışmak, tarih biliminin ideolojik niteliğe büründürülmesi demek olacağından böylelikle keyfi bir tarih yazımına da kapı aralanmış olacaktır. Olaylara gerçekçi bir tarihsel perspektifle bakılmaması sonucunda da ideolojik tarihler geçmişî deforme edecek, böylelikle tarihten “bugüne” ve “geleceğe” ilişkin yanlış reçeteler çıkarılmış olacaktır.

Tarihçi P. Burke de bu yaklaşımımız paralelinde şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “*Tarihin siyasî mücadelede bir silah olarak kullanılmasının ters sonuçlar verdiği kanısındayım, insan zamanla kendi propagandasına inanmaya başlıyor, geçmişî aşırı şekilde dramatikleştiriyor, sonuçta da herhangi bir dönemde geçmiş olayların gerçek karmaşıklığını unutup, insan kendi taraf olduğu geçmişi idealize etmeye başlıyor ve bu da insanları biz ve onlar şeklinde bölüyor.*”⁸² Kanaatimizce Şeyh Bedreddin'in, kendi taraf olduğu geçmişi idealize etmek adına ideolojik, anakronik veya subjektif değerlendirmelere tabi tutulması, onu daha da anlaşılabilir hale getirecektir. Bu minvalde Şeyh Bedreddin'i tarihte kendini arayan veya kendine tarih arayan düşüncelerin tahakkümünden kurtarmak ancak bilimsel tarih okumalarıyla gerçekleşecektir.

Kaynaklar

- » Abdülhay b. El-İmâdî, Şezerâtü'z-Zeheb, Merkezü'l-Mevsûati'l Âlimiyye, tarih yok, c. 6.
- » Akan, Mehmet, *Hikâye-i Mahmud Bedreddin*, Hacı Yayınları, Ankara 1986.
- » Akgündüz, Ahmet Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kânunnâmeleri, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- » Anıl, Yaşar Şahin, *Osmanlı Dönemi'nde İki Dava: Şeyh Bedreddin ve Midhat Paşa Davaları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- » *Anonim Tevârih-i Âli Osman*, Giese neşri, haz. Nihat Azamat, MÜEFY, İstanbul 1992.
- » Asena, Orhan, *Simavnalı Şeyh Bedreddin*, Toplum Yayınları, Ankara 1969.
- » Âşikpaşaoğlu Ahmed Âşikî, *Tevârih-i Âli Osman*, haz. Çiftçiöğlü N. Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949.
- » Atay, Tayfun, “Çözülenememiş Bir Tarih Sorunu: Şeyh Bedreddin”, Sosyal Bilimleri Yeneden Düşünmek, Metis Yayınları, İstanbul 1998.
- » Baldemir, Hamit, *Şeyh Bedreddin'in Toplumsal Düzeni*, Nam Yayıncılık, İstanbul 1995.
- » Baldick, Julian, *Mistik İslam-Sufizme Giriş*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2002
- » Balivet, Michel, Şeyh Bedreddin, çev. Ela Güntekin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- » Batur, Suat, “*Esat Korkmaz'ın Özgün Çalışması Şeyh Bedreddin ve Vâridât*”, Serçeşme, Ocak-Şubat 2007, Sayı:26.
- » Bozbağlı, Sabiha, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, Yirminci Yüzyıl Yayınları, İstanbul 1966.
- » Cem, İbnüttayyar Semahaddin, “*Vâridât ve Şeyh Bedreddin*”, Türk Düşüncesi, c. 5, Sayı: 27, 1 Şubat 1956.
- » Cem, İbnüttayyar Semahaddin, *İslâm İlahiyatında Şeyh Bedreddin*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966.

⁸² John Tosh, *Tarihin Peşinde*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s.22.

- » Cerrahoğlu, Abdurrahman, *Şeyh Bedreddin Meselesi*, Çığ Yayınları, İstanbul 1966.
- » Çubukçu, İbrahim Ağâh, *İslam Düşünürleri*, AÜF Yayınları, Ankara 1983.
- » Çubukçu, İbrahim Ağâh, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, AÜF Yayınları, nr 174, Ankara 1986.
- » Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, c. I, İstanbul 1971.
- » Dede Baba, Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, Ardıç Yayınları, Ankara 1999.
- » Dindar, Bilal, "*Bedreddin Simavî*", TDVİA, İstanbul 1992, c.5, s. 331-334.
- » Dukas, M., *Bizans Tarihi*, terc. Mirmiroğlu, Türk Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956.
- » Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, haz. N. Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser-5, baskı yeri yok.
- » el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, Kahire 1324.
- » Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, Der Yayınları, İstanbul 1980.
- » Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *İktisat Sosyolojisi Bakımından Sosyalizm (Şeyh Bedreddin)*, c. I, Türk Kültür Yayını, İstanbul 1976.
- » Fiş, Radi, *Ben de Halimce Bedreddinem*, Yön Yayıncılık, İstanbul 1988.
- » Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kitâbü't-Târihi Künhü'l-Ahbâr*, Kayseri Raşid Efendi Ktp. nr 920.
- » Gökbilgin, Tayyib, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Numara 2272, İstanbul 1977.
- » Gürsel, Nedim, "*Thomas Müntzer, Şeyh Bedreddin, Nazım Hikmet*", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 4, İstanbul 1978.
- » Hâfız Halil bin İsmail bin Şeyh Bedreddin Mahmud, *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin bin Kâdî İsrâîl*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr K 157.
- » Hanhan, Ziya "*Şeyh Bedreddin I*", Tarih Konuşuyor, c. 8, Sayı: 52, 1968.
- » Hanhan, Ziya "*Şeyh Bedreddin II*", Tarih Konuşuyor, c. 8, Sayı: 53, 1968.
- » Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm: Kâmûs-ı Terâcîm*, c. 8, 1969.
- » Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-Tevârîh*, Tabhâne-i Âmire, c. I, İstanbul 1279.
- » Imber, Colin "*Paul Wittek's «De la défaite d'Ankara á la prise de Constantinople»*", OA 5, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- » İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nâsiha*; Takiyüddin İbn Abdilkadir et-Temîmî Efendi'nin Tabakât-ı Hanefiyye'si içinde, Veliyüddin Efendi Ktp. nr 1609.
- » İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine, Dârü'l Kütübî'l Hadisiyye*, 1966, c. 2.
- » İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâü'l-Gumr bi-Ebnâi'l-Umr, Dârü'l Kütübî'l İlimiyye*, Beyrut 1986, c. 3.
- » İdris-i Bitlîsî, *Heşt Bihîşt*, Süleymaniye Esad Efendi Ktp., nr 2197.
- » Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Şeyh Bedreddin Simavenî*, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir 1957.
- » Kaygusuz, İsmail, *Görmediğim Tanrı'ya Tapmam?*, Alev Yayınları, İstanbul 1996.
- » Kissling, H.J., "*Badr al-Dîn b. Kâdî Samawna*", EOI, c. I, Leiden 1960.
- » Konyalı, İbrahim Hakkı, "*Stalin'in Şeyh'i Bedreddin Simavî*", Tarih Hazinesi, Sayı: 1, 15 Kasım 1950.
- » Korkmaz, Esat, *Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, Anahtar Kitapları, İstanbul 2007, s. 74.
- » Küçük, Abdurrahman, *Dönemler Tarihi*, Rehber Yayınları, Ankara 1990.
- » Lütfi Paşa, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, musahhih. Hafız Ali, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341.
- » Mehmed Murad, *Târih-i Ebu'l-Fâruk*, nşr. Ömer Faruk, c. I, Matbaa-i Âmidî, (baskı yeri yok) 1325.
- » Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ*, yay. Faik Reşit Unat-M. Altan Köymen, c. I, TTK, Ankara 1987.
- » Miroğlu, İsmet, "*Fetret Devrinden II. Bayezid'e Kadar Osmanlı Siyasî Tarihi*", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 10, Çağ Yayınlar, İstanbul 1986.
- » Müneccimbaşı Ahmed Efendi, *Sahâifu'l-Ahbâr*, terc. Nedim Efendi, Matbaa-i Âmire, c. III, İstanbul 1285.
- » Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler(15.-17. Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- » Orhon, Orhan Seyfi, "*Şeyh Bedreddin*", Son Havâdis, 29 Kasım 1969.
- » Öz, Baki, *Osmanlı'da Alevi Ayaklanmaları*, Ant Yayınları, İstanbul 1992.
- » Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, c. 2, İstanbul 1977.
- » Ran, Nazım Hikmet, *Benercî Kendini Niçin Öldürdü? Şiirler 2*, Adam Yayınları, İstanbul 1998.

- » Severcan, Şefaettin, “Şeyh Bedreddin Olayı”, Türkler, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 270.
- » Solakzâde Mehmed Hemdemî, Târîh-i Solakzâde, Mahmut Beğ Matbaası, İstanbul 1297.
- » Su, Ruhi, Şeyh Bedreddin Destanından, Şiirler-Türküler Köroğlu Albümü, Ada Yayıncılık, İstanbul 1993.
- » Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, c. II, İstanbul 1306.
- » Taşköprülüzâde, *Mevzû'âtü'l-Ulûm*, terc. Kemâleddin Mahmud Efendi, İkdâm Matbaası, c. I, İstanbul 1313.
- » Taşköprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'maniyye*, (Mecdî Tercümesi), Dersaadet Çağrı Yayınları, c. I, İstanbul 1989,
- » Timuroğlu, Vecihi, *Simavne Kadıoğlu Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, Başak Yayınları, İstanbul 1981.
- » Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, çev. Özden Ankan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- » Toy, Erol, *Azap Ortakları*, May Yayınları, İstanbul 1973.
- » Umar, Bilge Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998.
- » Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, c. I, Ankara 1994,
- » Werner, Ernst, *Büyük Bir Devletin Doğuşu II-Osmanlılar (1300-1481)*, çev. Yılmaz Öner, Alan Yayınları, İstanbul 1988.
- » Werner, Ernst, *Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.
- » Wittek, Paul, “*Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına*”, çev. Halil İnalçık, Belleten, c. VII, Sayı: 27, Ankara 1943.
- » Yaltkaya, M. Şerafeddin, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, haz. Hamit Er, Kitabevi, İstanbul 1994.
- » Yavuz, Hilmi, *Bedreddin Üzerine Şiirler*, Cem Yayınları, İstanbul 1975.
- » Yelkenci, Raif, “*Şeyh Bedreddin*”, Tarih Dünyası, c. 2, Sayı: 18, 31 Aralık 1950; c. 2, Sayı: 19, 15 Ocak 1951; c. 2, Sayı: 20, 1 Şubat 1951; c. 3, Sayı: 21, 15 Şubat 1951; c. 3, Sayı: 22, 1 Nisan 1951; c. 3, Sayı: 24, 1 Eylül 1951, s. 1025.
- » Yener, Cemil, *Şeyh Bedreddin-Vâridât*, Elif Yayınları, İstanbul 1970.
- » Yerasimos, Stefanos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, çev. Babür Kuzucu, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.
- » Yetkin, Çetin, *Türk Halk Eylemleri ve Devrimler*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1996.
- » Yılmaz, Durali, *Şeyh Bedreddin (Süfî İsyanı)*, Bakış Yayınları, İstanbul 2001.
- » Yurdaydın, Hüseyin Gazi, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları nr. 182, Ankara 1998.
- » Yüksel, Müfid, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, Bakış Yayınları, İstanbul 2002.
- » ez-Zirikî, Hayreddin, *el-A'lâm: Kâmûs-ı Terâcim*, 1969, c. VIII.